

УДК 398.8(477.64=163.2)

О. Б. Червенко

ДИНАМІКА СУЧАСНОГО ПОБУТУВАННЯ БОЛГАРСЬКИХ НАРОДНИХ ПІСЕНЬ ПІВНІЧНОГО ПРИАЗОВ'Я

У статті досліджено болгарський фольклор у Бердянському районі Запорізької області. Автор пропонує тексти й аналіз болгарських пісень, записаних улітку 2007 року.

Ключові слова: болгарський фольклор, болгарські пісні, Запорізька область.

The article focuses on the Bulgarian folklore in Berdyansk area of Zaporizhzhya region. The author analyzes her own records of Bulgarian songs which were made in summer 2007.

Keywords: Bulgarian folklore, Bulgarian songs, Zaporizhzhya region.

Актуальність цієї статті зумовлена важливими на сьогодні проблемами сучасної фольклористики. Невирішеним залишається питання дослідження болгарського фольклору в певних регіонах України.

У Бердянському районі Запорізької області, крім українських та російських сіл, нині існують також і болгарські села: Трояни, Андрівка, Полоузівка, Софіївка, Луначарське. Незважаючи на вплив українсько- та російськомовних сусідів, жителі цих сіл продовжують користуватися болгарською мовою. Водночас збереглися деякі традиції, побут та звичаї, які передавалися від покоління до покоління.

Минуло багато часу з того моменту, як бессарабські болгари, рятуючись від турецької навали, оселилися на українських землях. У книзі «Българите от Украйна и Молдова. Минало и Настояще» Іван Грек зазначає, що було декілька етапів пере-

селення. У період одного з них (1860–1862) біженці-колоністи з румунської частини Бессарабії обирають місцем проживання приазовські степи (Бердянський, Мелітопольський та Дніпровський повіти Таврійської губернії) [Грек 1993, с. 34].

Болгарські села зацікавлювали збирачів фольклору. Першим, хто зібрав і видав пісні бердянських болгар, був болгарський учитель Атанас Варбанський. Його збірник «Песните на бердянските българи» вийшов друком у 1910 році.

Житель м. Бердянська Валентин Миколайович Ізотов збирав фольклор у ХХ ст. в Південному Приазов'ї. Він відомий як викладач музики, дослідник болгарських народних інструментів, пропагандист болгарського фольклору, який друкує власні надбання в газетах і журналах.

Метою цієї статті є аналіз записів болгарського фольклору в Бердянському районі Запорізької області.

Виходячи з вищезазначеної мети, ми вирішуємо такі завдання: репрезентувати записи та проаналізувати деякі пісні бердянських болгар; встановити вплив мовних і культурних чинників на формування свідомості болгар, які проживають на території України.

Для здійснення цього завдання влітку 2007 року автору цієї статті вдалося записати 12 пісень та декілька розповідей жителів болгарською мовою на цифровий носій у сс. Софіївка, Полоузівка та Андрівка.

Відбиття духовності народу фіксується в усній народній творчості. Літні люди з повагою ставляться до свого історичного минулого, зберігають звичаї та намагаються передати це молодшому поколінню. Серед фольклору бердянських болгар можна знайти цікаві зразки різних жанрів та тематики: це і фольклорна елегія «Гура, сестро», і обидва варіанти пісні-балади «Калафирьо Мари», і гумористична пісня «Тодар».

Зі слів Ганни Костянтинівни Рунчевої (1931 р. н., родом із с. Софіївка, 8 кл. освіти), болгарки за національністю, ми за-

писали пісню «Гура, сестро» в червні 2007 року в с. Софіївка. У м. Бердянську Ганна Костянтинівна закінчила училище зі спеціальності швачка верхнього одягу, усе життя присвятила цій справі. Болгарські пісні пам'ятає ще від бабусі.

Гура, сестро

Булка в'рви, булка в'рви през гура зелена.
Ем как в'рви, ем как вирви, плачи ем нарежда.
Черняй гура, черняй сестро, двети да черняем,
Ти за листя гура, сестро, аз за свойта младус.
Твойте листья гура, сестро, пролят пак ши да пукарят.
Мойта младус гура, сестро, няма да са в'рни.
Черняй гура, черняй сестро, двети да черняем.
Ти за листья гура, сестро, аз за свойта младус.

Аналізуючи цю пісню, треба наголосити на тому, що жителі с. Софіївка відтворюють пісню «Гура, сестро» майже в тому самому варіанті, у якому її знають у Болгарії. Вона є однією з найпопулярніших болгарських народних пісень, відома в болгарській фольклорній збірці як «Черней, горо, черней, сестро». За допомогою класичного для фольклору прийому образного паралелізму твір символізує перехідність життя, ностальгію за молодістю. Припускаємо, що варіант пісні «Гура, сестро», який співали на початку ХХІ ст., можна вважати тотожним варіанту ХІХ ст., його мовною формою (саме тоді здійснювалося переселення болгар на територію Північного Приазов'я).

При перекладі цієї пісні українською мовою виникають певні труднощі, пов'язані з тим, що в болгарській мові слово «гура» – жіночого роду, а в українській «ліс» – чоловічого. Тому для перекладу ми обрали український відповідник жіночого роду «діврова».

Проаналізуємо ще два варіанти пісні «Калафирьо Мари» зі схожим сюжетом.

Перший варіант був записаний нами в червні 2007 року в с. Софіївка зі слів Марії Дмитрівни Балабанової (1936 р. н., родом із с. Осипенко, 7 кл. освіти), болгарки за національністю. У молодості Марія Дмитрівна працювала на заводі «Скловолокно» в м. Бердянську. Пісні знає змалку, слухала їх, коли мати та сусідки співали на свята.

Калафирьо Мари

Калафирьо Мари, болна ли си Мари
Или болен гледаш?
Ни съм болна Мари, не то болен гледам.
Най си имам Мари една стара майка.
Тя ма пръща Мари на Дунай за вуда.
Яз не зная Мари, де Дунай тече.
Дунай тече й от златна балка.
Балката Мари, с пушки й оградена.
Изпътна са Мари най дубрата пушка.
Да й удари Мари млад Миял в сарцету.
Миял викна Мари и гурата викна.
Несете ма Мари, ни ма й уставайте.
Занисити ма Мари на път, на кръстав път.
На пътя ми Мари гроба скушайте,
И на гроба уда наляйти,
И руже посадите.
Кой ту мина Мари вуда да са напие
И ружа да си уткъсни.

Інший варіант пісні «Калафирьо Мари» записано нами в червні 2007 року в с. Софіївка зі слів Петра Кириловича Зубцова (1929 р. н., родом із с. Софіївка, 7 кл. освіти), болгарина за національністю. Тривалий час Петро Кирилович проживав у с. Маринівка, працював маляром-штукатуром на будівництві, був нагороджений орденом Леніна. Петро Кирилович любить співати на зустрічах односельців.

Калафирьо Мари

Калафирьо Мари, болна ли си либе?
Ни съм болна Мари, ни то болен гледам.
На й си имах Мари, една стара майка.
Ни ми майка Мари, най ми я майшина.
Тя ма прати Мари, в Дунай за вуда.
И яз не знаях Мари, и от де Дунай тече.
Дунай тече Мари, и от златата балка.
Златята балка с пушки й оградена.
Й оградена Мари, й още й упружена.
Че фанакса Мари, в най-добрата пушка.
Тя ма гремна Мари, млади е в серцето.
Дету умра Мари, там и зарувети.
С пушката ми Мари, гроби изрувети.
Сабети ми Мари, кръст ми направети.

У цій баладній пісні схожий сюжет: хлопець відповідає своїй коханій дівчині, що він зовсім не хворий, що в нього є стара мати, яка його відправила по воду до річки. Він скаржиться, що навіть не знає, «звідки Дунай тече». Це можна зрозуміти так: мати не хоче, щоб він був із цією дівчиною. Далі парубок припускає, що найкраща гармата вдарить його, молодого, у серце.

Однак у текстах є розбіжності: якщо в першому варіанті хлопець заповідає коханій, щоб його віднесли та поховали на перехресті, на його могилі посадили квіти та зробили джерело, щоб кожен, хто проходив, міг напитися води, то в другому варіанті він просить, щоб його поховали там, де він помре, та з його шабель зробили хрест на могилі. Можна відзначити, що перший варіант гуманніший, оскільки хлопець думає не тільки про себе, але й про наступне покоління. Паралель між двома варіантами пісні «Калафирьо Мари» може наштовхнути нас на висновки щодо часу їх виникнення. Варіант, записаний у с. Полозівка, – старіший. Підстави для цього нам дає сентиментальна

символіка води та квітів, через які здійснюється післясмертне існування вбитого парубка. У другому варіанті, записаному в с. Софіївка, загиблий хлопець хоче залишити про себе згадку (хрест над могилою, зроблений із шабель). Це визначено героїчною символікою. Також можемо припустити, що софіївський варіант виник на основі полоузівського: вода, квіти, хрест із шабель – це символи революційної боротьби під час болгарського відродження або безпосередньої її підготовки. Фактом є те, що революційна клятва здійснювалася над складеними навхрест ножем та револьвером. У пісні цей символічний хрест можемо асоціювати з історичним походом озброєного загону Хаджи Димитра та Стефана Караджата в липні 1868 року, коли в с. Сари Яр четники не змогли знайти священика, щоб освятити їх клятву, і тоді двоє воевод схрестили свої шаблі, і всі бійці поклялися померти за свободу Болгарії [Стоянов 1986]. Звичайно, у народній пісні революційна символіка відображена імпліцитно, бо немає уточнення: хто і за що вбив парубка.

Пропонуємо ще одну болгарську народну пісню «Тодар», яка була записана з уст Марії Дмитрівни Балабанової в червні 2007 року в с. Софіївка.

Тодар

Ставай, ставай, Тодаре, да дием на нива.
Ни ли виждаш либиле, чи каруца няма.
Ставай, ставай, Тодаре, каруца намярях.
Ни ли виждаш либиле, чи кубила няма.
Ставай, ставай, Тодаре, кубила намярях.
Ни ли виждаш либиле, чи уралу няма.
Ставай, ставай, Тодаре, уралу намярях.
Ни ли виждаш либиле, чи камшику няма.
Ставай, ставай Тодаре, камшику намярях.
Ставай, ставай Тодаре, булки са прудават.
Ни ли пита либиле, пу колку ги дават.
Бесплатну ги дават, ем пу двя ги дават.

Цей твір нагадує українську народну пісню «Грицю, Грицю, до роботи» своєю жартівливою формою і змістом. В обох піснях змальований типовий образ ледачого парубка, який знаходить відмовки, щоб не працювати, а коли йому пропонують одружитися, то він з радістю погоджується.

Народні пісні, збережені в болгарських селах Полоузівка та Софіївка, є матеріалом для цікавих спостережень та висновків. Складається враження, що в них немає русизмів та українізмів, за винятком слова «балка» в пісні «Калафирьо Мари». Пояснення можна знайти як у консерватизмі фольклорних традицій, так і у факті, що фольклорні записи зроблені в селах, де майже все населення – болгарського походження. Хоча люди не живуть замкнуто, відокремлено, існують змішані шлюби, у яких чоловік та жінка – різних національностей і родом з різних сіл, але це не заважає їм берегти традиції та мову, які передавалися від предків. Слід відзначити, що в піснях, записаних від бердянських болгар у XXI ст., вживаються діалектні слова, на відміну від пісень, записаних А. Варбанським у XIX ст.

Отже, у болгарських селах Бердянського району фольклор – це жива художня традиція обмеженого кола літніх людей.

У подальших дослідженнях цієї проблеми варто зосередити увагу на аналізі локальних особливостей у зіставному аспекті. Діяльність, яка здійснюється в цьому напрямі щодо збору та дослідження фольклорних традицій, безумовно, має продовжуватися.

ЛІТЕРАТУРА

Български народни песни записани от В. Изотов в българските села на Северното Приазовие. – Бердянськ, 2003. – 47 с.

Грек И., Червенков Н. Българите от Украйна и Молдова. Минало и Настояще. – София, 1993. – 295 с.

Песните на бердянските българи / [събрал и наредил Ат. Вас. Върбански]. – София : Академично из-во «Проф. Марин Дринов», 2002. – 626 с.

Стоянов З. Съчинения : в 2 т. – София, 1986. – Т. 2. – 287 с.

Українські народні пісні / упоряд. П. С. Рижинко. – Х., 2001. – 249 с.

В статье исследуется болгарский фольклор в Бердянском районе Запорожской области. Автор предлагает тексты и анализ болгарских песен, записанных летом 2007 года.

Ключевые слова: болгарский фольклор, болгарские песни, Запорожская область.